

TIONDE OCH ANNAN KYRKLIG BESKATTNING.

Föreliggande frågelista avser att få fram sådant språkligt och kulturhistoriskt material, som i vanliga fall ej återfinnes i skriftliga källor, som t.ex. räkenskapshandlingar, protokoll, kyrkböcker etc. Uppteckningarna skola tjäna till att ge en åskådlig och levande bild av allmogens och de kyrkliga tjänstemännens inbördes ekonomiska förhållanden. Det finnes skäl att antaga, att dessa varit av stor betydelse för sockenbornas inställning till präst och kyrka över huvud taget, även i religiöst hänseende, och i vissa fall även kunnat bidra till att underlätta religiösa separatist-rörelsers framgångar.

Med hänsyn till förefintligheten av det skriftliga material, som ovan omnämnts, göres upptecknaren uppmärksam på att det som efterfrågas inte i första hand är de olika skattebeloppens storlek och allmänna art utan lokala förhållanden, seder och tillvägagångssätt vid deras inlevererande. Utförliga och rikt detaljerade redogörelser äro nödvändiga.

Det bör vidare observeras att de förhållanden som efterfrågas nu ligga långt tillbaka i tiden, i allmänhet före 1860- och 70-talen, då såväl tionden som övriga skilda kyrkoskatter in natura avlöstes av skatt i fixerade penningbelopp. Även långt efter denna tid har dock det gamla skatteskicket i många fall fortlevat vid sidan av det nya.

A. Kyrkoherdens löneförmåner.

Beteckningar för prästlön i allmänhet: prästens rättighet, måln?

Uttryck för 'att ge prästen hans lön': måla prästen?

I. Tionde.

Benämningar: tionde, tiner, prästetina, tertial, tertialtionde?

1. Åkertionde.

Hade man någon gemensam beteckning för det tionde som er-

lades av årets skörd: åkertionde? Vad kallade man den säd som såsom tionde erlades till sockenprästen: sästionde, spannmålstionde, skafttionde; tionderåg, tiondekorn o.s.v.?

Levererades säden tröskad eller otröskad till prästen? Om tröskad, har man tröskat tiondesäden på någon särskilt tid (t.ex. söndagar) eller på särskilt sätt? Om otröskad, vilka tröskade åt prästen? Vad kallades de? präströskare, spanntalströskare? Vilken ersättning fingo de?

Hur beräknade man tionden (visst antal snesar, skylar, band av årets skörd; visst antal kannor etc.)?

Benämningar på sådana skylar eller snesar som prästen skulle ha: tinskyl, tiondesnes?

På vilket sätt kontrollerade prästen att han fick rätt antal skylar, band etc.? För han själv eller hans tjänstfolk omkring och räknade skylarna hos bönderna eller ålåg detta bysman, sexman, rotmästare, fjärdingsman, kyrkvård eller annan person, eller utsågos särskilda tionderäknare? Benämningar? Vilka kunde utses därtill? Vilken inställning hade man till dessa tionderäknare? Misstroende och förakt? Har det hänt att de varit bestickliga, så att man kunnat förmå dem att uppge mindre antal?

Hur gick räkningen till? Ex.: För kontrollens skull hade bysman en "sticka" på vilken snesarnas antal för varje gård betecknades med knivstyng. - "Vid varje snes satte ägaren en sticka med sitt bomärke. Detta kontrollerades sedan av prästens medhjälpare, vanligen fjärdingsmannen. Därefter räknades sedermera tionden." - Hur många snesar gården hade, skulle man skriva på ett hässj-stöd, och sedan skulle uppsyningsmannen kontrollera om det var riktigt.

Har det funnits någon bestämmelse om att skylarna skulle sättas upp på visst sätt, i jämna rader, för att underlätta räkningen? Har denna tionderäkning varit till besvär för bonden, t.ex. därigenom att säden även om regnväder hotat ej fått föras in i ladan utan måst stå ute tills den räknats?

Voro bönderna skyldiga att forsla säden till prästen, eller hämtade han den själv? Körde varje bonde själv sin säd till prästgården eller ombesörjdes detta av någon viss gård

eller person i byn eller roten?

Om man turats om att köra tionde till prästen, hur har man då hållit reda på vem som stod i tur att köra? Har man använt en klubba, kavel eller liknande, som lämnats till den som stod i tur? Vad kallades den: tiondekavel? Utseende? (Obs härvidlag det olika förhållandet allt eftersom säden levererades tröskad eller otröskad!)

Har man i fall där säden levererades tröskad fått behålla halmen eller skulle prästen ha även den eller någon del av den? Benämning: prästhalm?

Beteckningar för att fara omkring och ta upp tionde: de är ute med snålskrinda?

Använde den som hämtade upp tionde något särskilt slags åkdon? Benämning: tiondeskrinda? Hur såg en sådan ut?

Vad kallades den bod eller lada där prästens tionde förvarades: tiondelada, tiondelad, tiondebur, kornhärbarge, prästhärbre? Utseende? Var var den placerad? Ha sådana lador funnits på även andra platser i socknen än vid prästgården, t.ex. vid varje by? Benämning?

Har man några minnen av kronotionden och dess uppbörd (2/3 av sädestionden som tillföllo kronan. Upphörde 1869)? Av tiondeinspektorer eller tionderäknare utsända från andra håll, från städernas gymnasier eller andra skolor, från regementen el. likn.? Benämningar på kronotionden: kongtina?

Finnes det eller minns man att det funnits någon särskild bod eller lada för förvaring av kronotionden (obs. att det här ej är fråga om sockenmagasinet)? Vad kallades denna bod: tiondebod, kyrkohärbarge?

Känner man till något liknande följande: En gång om året, när mjölken var fetast, kom ett ombud med benämningen 'Skara tionde inspektor' och han skulle ha tionde till djäknarna i Skara skola. Från kringliggande gårdar skickades det då mjölk till prästgården, där det ystades och kärnades. Ostarna uppradades sedan i sina koppar och korgar i vapenhuset. Så sjöngo bönderna på väg till Skara:

'Solen hon steker så,
smörbyttan svettas så;
jag får ej stanna förrän i Skara,
Biskopen där plår ej oblida vara.'

Hade man någon gemensam beteckning för tionden av ärter, bönor, humle, hampa, lin, potatis, rovor, kål etc.: småtionde?

På vilka sätt kunde prästen kontrollera, att han fick rätt kvantitet av dessa tiondeslag? t.ex. genom att räkna stängerna i ärthässjorna?

När brukade man leverera dessa olika produkter?

Hämtade prästen själv eller ålåg det bönderna att forsla dem till prästgården?

2. Kvicktionde.

Gemensam beteckning för tionde av levande djur: kvicktionde, tinkräkene?

Andra benämningar allt efter olika djurslag: tiulamm, tiondelammunge, tiondeget?

Hur gick det till då denna tionde togs upp?

Särskilda bestämmelser rörande de djur som skulle levereras? Ex.: Tiondelammen fingo ej klippas då övriga lamm klipptes till midsommar, de skulle levereras oklippta.

När och hur levererades tionde av kött? Benämningar? Hur skulle detta vara beskaffat? Vissa bestämda partier av djurets kropp?

Redogör för tionde av ull och hudar!

3. Smörtionde, osttionde m.m.

Beteckningar för tionde av smör: smörtionde, tinsmör, tiusmör?

På vilket sätt kontrollerade prästen, att han fick rätt kvantitet (i de fall där inte tiondens storlek var fixerad och alltså lika år från år)? Ex.: "Prästen skulle ha tionde även av smör och hade därför kyrkvärdarna med sig för att räkna korna. Denna räkning skedde på hösten, sedan man kommit tillbaka från fåbodarna."

När och genom vilkens försorg skedde uppbörden? Lämnade var och en sin tionde i prästgården? Förekom därvidlag någon traktering? Vem tog emot tionden, prästen själv, prästfrun, tjänstefolk?

Ex.: Prästen klagar över att smörtionden levererades sönd- och helgdagsmornar. Den borde levereras endast efter skedd pålysning "och egentligen när osten om sommartid kommer att sam-

samlas." - "De kom till byfogden en kväll från gården med det som präst och klockare skulle ha. Men smör fick var gumma bära själv på sommaren. "Ja får lov iväg mä smörtinna, sa de. Å så lystes dä på i kyrkan av präst å klockare att prästfrun skulle komma till en gård, och så fick de bära dit mjölk från ett visst område till ost." - "Ve tømmermäss skulle de iväg te prästen mä prästetina. De va uttå alle slags mat, kött, fläsk, ost å smör. De va byfogden, som samla ihop dette å for te prästen me."

Skulle det smör man lämnade till prästen vara särskilt bra? Skulle det vara prydligt förpackat, lagt i något vackert kärl el. likn. här man lämnade det? Känner man till uttrycket "fin som ett tinnsmör" eller liknande?

Vad kallades den tionde som erlades i ost: tiondeost, osttione, kyrkost, skattost?

På vilket sätt mätte man i gårdarna upp dess storlek? Vilken tid på året bereddes den? Hur gick det till vid upp-
börden? Vem hämtade den, kronofogden?

Har man haft någon sedvänja liknande följande: (observera noga alla språkliga beteckningar!) Prästen skulle ha julost. Han hade rätt att utlysa ystemötet var han fann för gott. Ett dylikt ystemöte tillgick på följande sätt. Man gick till prosten med mjölk i 'melbyttan', varvid en krans bands om denna. Ibland blev mjölken blandad med grädde. Så kom prästen med pipan i munnen, klappade gummorna på axeln och berömde dem. Och så blev det kalas på kvällen, lövat på logen, och spelmannen strök sin fejla."

"Mellanandssöndagen (söndagen näst efter den 8 aug.) skulle kyrkherrn ha sin tionde av smör och boskap, får eller getter. På lördagen avlämnades tionden i prästgården. Där var då ej mindre livligt än i de folkfyllda gårdarna och kyrkstugorna. Åt de tiondegivande bestods som traktering en 'halfkakemat' (1/2 rågbulle) till mans med smör och ost på jämte ett eller annat glas av det hembrända brännvinet.

Fick man igen överskjutande mått vid uppmätningen i prästgården? Hur kunde man i så fall använda det? Exa: "Gäbbera la allti te litte mer än di trodde skulle gå et, å de sem ble för mö, när prästen vägde 't, de selde di i handlingsboa,

å så köpte di brännvin för 't å gjorde kalas me, när byfogden kom hem."

4. Tionde av fiske och jakt.

Betalade man tionde även av fisk? Benämningar: fisktionde, tiondefisk? Vilka erlade sådan? Endast innehavare av fiskevatten? Hur beräknades den, visst pr fångst nät, ryssja, notvarp, laxkar, båtlag? När och hur erlades den? Var det endast färsk fisk prästen skulle ha eller även saltad och torkad?

Erlades tionde av jaktbyte? Av vilka, alla jägare eller endast innehavare av jakt eller fångsträttigheter? Vad kallades prästens andel: skottbog, skattbog? Av vilka djurslag hade prästen andel? Var det vissa bestämda partier av villebrådets kropp som prästen skulle ha? Ex : "Av allt vilt som sköts ägde prästen bogen. I senare tid fick 'skattbogen' dock lösas med pengar."

"Utaf Elgdjur gifs tionde bogen med foten och skinnet allt upp emot bogleden; lika så af vanliga djur som fångas eller fällas; af fågel bekomma och kyrkioherdarne deras del och tionde, men utaf Bäfren halfva bäfvergället."

På vilka sätt kunde prästen kontrollera, att han verkligen fick rätt tionde av fiske och jakt?

5. Tionde av bergverk m.m.

Betalade man tionde eller andra avgifter in natura till prästen från bergverk, hyttor, sågar, kvarnar och liknande verk? Uppgiv noggrant alla beteckningar för sådana avgifter och deras betalande! I vilka former eller persedlar erlades de? Hur gick det till då man erlade dem?

6. Ökmark m.m.

Känner man till benämningarna ökmark, getmark och spillmark? Vad betecknade de? Erlades de av gammalt i pengar eller naturprodukter? Andra beteckningar för dessa skatter!

Har man brukat använda sön- eller helgdagar till att iordningställa de förnödenheter, som prästen skulle ha? Ex.: Kyrk-ost, ost som tillverkades på söndagarna och gavs som tionde åt prästen.

Vilken inställning hade man i allmänhet till dessa tiondeuppbörder, försökte man lura prästen och ge honom det sämsta och minsta möjliga? Eller var det vanligt, att man mätte väl åt prästen? Varför? Ex.: Man brukade ge prästens tionde en liten behandling innan det framlämnades. Detta kallades att 'kristna kärven'. Kornen användes till såsäd.

Har det förekommit att man lämnat tionde eller annan avgift till underhåll av präst i annat pastorat än det egna? Ex.: "Di skulle lämna tionde te pastorate åg. Här feck di lämna te Tveta å te Svansko. Dette skulle være för de, att disse prästeras egendomar va för små."

II. Dagsverksskyldighet.

Hade församlingsborna skyldighet att göra dagsverken åt prästen (komministern, klockaren)? Vilka ålåg denna skyldighet, bönder, torpare, drängar, hantverkare, soldater, inhysesfolk? Ex.: "För värtenda matlag skulle prosten ha ett dagsverke om åre."

Prästens potatis skulle bönderna ta upp åt honom. 'Han har så mycket som prästen', sade man om den som hade mycket potatis.

Inhyses- och husfolk skulle hos pastor skära en mäling skörd.

Inhysesfolket tillsäges dagen förut, när de skola göra dagsverke i prästgården. Den som inte kommer skall göra 4 dagar i stället för 2.

Voro bönderna eller andra skyldiga att mot viss ersättning lämna prästen hjälp vid slätter, skörd eller andra arbeten? (Redogör utförligt för hithörande förhållanden! Anteckna noggrant alla språkliga beteckningar!)

Ex.: Präståkning kallades hökörningen åt prästen. Alla karlar som ett visst år skulle köra hö åt prästen, samlades en viss dag mellan nyår och trettondag. Hölassen ordnades i två rader av fjärdingsmännen. De två raderna kallades prästraden och bondraden. Vilket lass som skulle in i den ena eller andra raden avgjordes genom lottning. Den förra körde till prästgården och den senare till den bonde, som slagit åt

prästen. Hökörningen ordnades fjärdingsvis, härvid voro fjärdingarna hopslagna två och två. Slätter och hökörning kommo vartannat år på vardera av de två grupperna. Skyldighet att köra tillkom varje bonde i fjärdingen. Fjärdingsmannen förde förteckning på utförda dagsverken inom fjärdingen. De som voro i dagsverksskuld (åter-stadiga) uttogos i första hand till dessa körslor. Rätten att slå prästängena skulle tingas hos prästen eller fjärdingsmannen. Hälften av höet gick till prästen, den andra hälften till den som tingat till sig rätten att slå. Även dessa senare fingo således sin del hemkörd i samma uppbåd som prästen.

Ålåg det bönderna att skjutsa prästen på hans resor inom församlingen (pastoratet)? Vad kallades denna skjutsning: prästskjuts?

På vilket sätt reglerades denna skjutsningsskyldighet? Genom klubba, kavel el. likn.? Benämning: prästklubba? Ex.: Prästklubban lämnades till den som var i tur att skjutsa och behölls av denne så länge han var skjutsskyldig.

Skulle kontraktsprosten ha fri skjuts under visitationsresor? Andra skyldigheter som ålåg allmogen gent emot denne?

Benämningar på kyrkoherdens bostad: prästgård, prostgård? Beteckningar för jordegendom som var anslagen till prästens underhåll: prästbol, prästhemman, prästgård?

Hur gick det till, då socknemännen fullgjorde sin skyldighet att bygga och underhålla vissa byggnader på prästbostället? Hur fördelade man sinsemellan kostnader, körslor och dagsverken? Lejde man gemensamt arbetshjälp? I vilka former betalades den? Redogör för olika moment i arbetena, timmerfällning, framkörning, sågning, byggande, reparerande, etc.! Anteckna noggrant alla språkliga beteckningar och uttryck, som anknyta sig härtill!

Hade prästen torpare, landbönder eller arrendatorer på prästboställets jord? Benämningar: prästgårdstorpare?

Vad känner man till om deras skyldigheter gent emot prästen? Ex.: Prästgårdstorparna plockade lingen till gårdens behov.

Vad berättar man i övrigt om förhållandet mellan dem och prästen?

III. Avgifter vid ämbetsförrättningar.

Erhöll prästen avgift vid trolovning? Benämning? Vad kallades den avgift prästen erhöll vid lysning till äktenskap? Hur mycket? Vem betalade denna avgift (brudgummen, brudens far)? När och hur erlades den?

Erhöll prästen avgifter även vid vigseln eller under bröllopet? Vad och huru mycket? Vem erlade dem? Benämning: brudvigselpenningar, vigselpenningar?

Ex.: På bröllopets tredje och sista dag skulle bruden ge prästen två stora kakor varpå lades två par svarta ullstrumpor och två par svarta ullkvantar övertäckta med en duk. Även prästfrun och barnen erhöillo särskilda gåvor.

Vilka avgifter erlades vid barndop och kyrktagning: kyrkogångsaltare, kyrkogångsoffer? När erlades de, vid anmälan hos prästen? Tog klockaren emot dem? Lades de på ett altare eller bord i själva kyrkan? Benämning: kvinnaltare? På altardisken, altarringen?

Erlades avgift till prästen om man kallade på honom i sockenbud (för att ge en sjuk nattvarden). Benämning: sockenbuds-penningar? Erlades de in natura?

Vad kallades den avgift prästen skulle ha vid begravning: likstol, testamente, likaltarmat? Betalade man särskilt för jordfästning och likpredikan? Var avgiften graderad efter dödsboets förmögenhet? Olika för män, kvinnor, gamla, barn, tjänstfolk etc.? När och hur erlades den: på ett särskilt bord i kyrkan? Benämning?

Erlade man avgift vid skriftermål och nattvardsgång? Vad kallades den: skriftpenningar, dukepenningar, dukoffer, bröd på duken, offerbröd, offer, påskpenningar, påskören, påskmål? Har det förekommit att denna avgift lagts på altarbordet, altarduken eller annorstädes inne i kyrkan vid gudstjänsten? När erlade man den annars, och i vilken form, pengar eller in natura?

IV. Matskott.

Brukade kyrkoherden vid de stora helgerna erhålla gåvor eller avgifter, frivilliga eller bestämda, i form av mat, ljus, brännvin etc. från gårdarna i socknen? Benämningar: jula-altare, julkost, offer, matskott? Var det bestämt vad prästen skulle ha, eller fick var och en ge som han fann för gott?

Reste kyrkoherden själv omkring och hämtade sitt matskott, eller förde man det till honom? Redogör utförligt för hur därvid tillgick! Jämför vad nedan efterfrågas och exemplifieras rörande detta i fråga om komminister och klockare!

Skulle de varor, som prästen skulle ha, tillverkas eller ställas i ordning på något särskilt sätt?

Ex.: "Till jul kunde man baka 17 stora bröd på 5 kg var, de var av mörk deg. Prästgaltarna, de bröd som prästen skulle ha, var så stora, de skulle väga en 6-7 kg.(?) Prästen fick sitt till sig, men kantorn gick omkring å hämtade sitt själv; han fick också mat till jul."

"Det skulle vara tjocka ljus till klockare och präst. Min farmor sa alltid: 'Rör ej de ljusen, de ska präst och klockare ha!'"

Har det varit bruk att ge även prästfrun och prästens barn gåvor vid helgerna eller andra tillfällen? Benämningar?

V. Övriga avgifter.

På vilket sätt erlade soldater, knektar och båtsmän, sina avgifter till prästerskapet? Benämningar på dessa avgifter? Ex.: Dragonosten utgjordes av jägare vid korpserna.

Redogör för de nomadiserande lapparnas bidrag till prästerskapets avlöning! Beteckningar för de olika skattepersedlar, kött, hudar ("vajsinn"), fisk, (färsk och torkad) skor, handskar, som lapparna erlade i tionde? E.o. avgifter vid vigsel, dop, kyrktagning, begravning, nattvardsgång, sockenbud? När erlade lapparna sina avgifter? Hur gick det till därvid? På vilket sätt kontrollerade prästen, att han fick rätt andel av lapparnas inkomster i de fall då avgifterna ej voro bestämda till mått eller vikt?

Vad berättar man om prästernas inställning till sina skatterättigheter, om deras frikostighet eller snålhet, efterlåtenhet eller snålhet?

Har man talesätt, ordspråk eller ordstäv som hänryfta på detta? Ex.: "Prästsäcken blir aldrig full."

Har det hänt att prästen i predikan eller annars förmanat folket att noggrant utge sina kyrkliga utlagor eller hållit strafftal till dem som felat därutinnan?

Känner man till att präster ha kunnat tillgripa straffåtgärder, såsom avstängning från nattvarden el. liknande, mot dem som tredskat med avgifterna?

Vad berättar man om fattigt folks svårigheter och uppoffringar för att kunna betala tionden och övriga avgifter?

Ha de ekonomiska mellanhavandena orsakat svårare eller ofta upprepade slitningar mellan prästerskapet och sockenborna och ingivit de senare en stämning av misstroende och avoghet i allmänhet mot präst och kyrka? Finnas direkta uttalanden om att detta bidragit till att man, när väckelseörelserna framträdde, hellre vände sig till predikanterna än till prästen i andliga ting?

B. Komministerns och adjunktens löneförmåner.

Vad som redan efterfrågats rörande kyrkoherden gäller i tillämpliga delar även övriga präster, ehuru frågorna ej upprepas härnedan. Upptecknaren uppmanas att särskilt observera kapitlen om avgifter vid ämbetsförrättningar, dagsverkskyldighet och matskott!

Vad har man av gammalt kallat komministerns (kaplanens) boställe: prästgård, komministergård, kaplansgård? Det el. de hemman, som han brukade: kaplansbol, prästhemman?

Vad kallade man med en gemensam beteckning de produkter, som komministern (kaplanen) skulle ha som lön: tull, kaplans-tull, kaplanstionde?

Benämningar på särskilda varor eller produkter som man skulle lämna till komministern? Ex.: Kaplan-fjärding, en fjärding, tröskad säd, som varje hushåll lämnade till kaplanen i socknen. - Kaplantjämsa kallades den tjämsa (höfång) som kaplanen skulle ha som tionde.

Fick komministern sina lönepersedlar hemforslade, eller reste han själv omkring och hämtade dem? Beteckningar för denna komministerns resa: fara på kornfästning? När for han omkring och hämtade sin lön? Berätta utförligt, hur det gick

till därvid! Ex.: "Strax efter nyår var det en högtidsdag, prästdan, då prästen (komministern) for omkring hos bönderna och fick tull (ej. tionde, detta fraktades av bönderna till Sunne prästgård). Han blev då först trakterad med mat eller kaffe och sen bar mor ut i skrinklådan ett köttlår, en rågkaka och två ljus. I en annan släde, som kördes av en medföljande bonde, lade far själv ett pund hö och en spann korn. Så for prästen och högtiden var slut."

Komministern for ofta omkring på kornfästning. Han for omkring hos de förmögnare bönderna och fick en halvskäppa på vart ställe.

Komministern kom själv till byn varje år den 1 nov. för att upptaga sin skatt och predika.

I småhelgdagarna (dagarna mellan jul och nyår) skulle kaplanen och klockaren avhämta sitt tionde.

I Åsen var det sedvana att var och en som pliktmätigt överlämnade ett hökors (så mycket hö som rymmes inknutet i ett hästkläde) till kaplanen i Älvdalen skulle ha ett kvarter tobak i gengäld.

Var det bestämt hur mycket komministern (kaplanen, adjunkten) skulle ha från varje gård eller matlag, eller gav man som man fann för gott? Se f.ö. ovan, kap. Matskott!

Vilken uppfattning hade man av gammalt om komministrarnas (kaplanernas) resp. adjunkternas ekonomiska villkor? Berättar man att de haft det fattigt och levat i små förhållanden?

Ex.: En rätt förmögen gumma åkte med komministern till kyrkan en söndag. Hon sa: 'Hur klarar prästen sig nu?' 'Jo, i vinter har det gått bra. Jag har bara behöft låna ett halft tjog tunnbrö av Lena i Holmen.'

C. Klockarens och kyrkvaktarens inkomster.

Hade klockaren ett av socknen (pastoratet) upplåtet boställe med tillhörande jord och skog? Vad kallades det: klockarböl? Vad kallades själva gården där klockaren bodde: klockargård?

Beteckningar för klockarens lön: klockartull. Beteckningar för 'att ge klockaren hans lön': måla klockarn?

Uppbar klockaren tionde eller andra bestämda naturprodukter eller penningavgifter från varje gård eller matlag? Vad skulle han ha? Beteckningar? (Obs. att det mer eller mindre frivilliga matskott, som klockaren erhöll till jul och andra helger efterfrågas nedan!)

Hur skedde uppbördens av klockarens lön, för han själv omkring och tog upp den, eller ålåg det någon annan att ombesörja detta?

Ex.: Inom var rote var en rotesexman. Han tog upp klockarens och körkvaktarens löner. Klockarens lön var en åtting säd eller två kronor. Körkvaktaren skulle ha en kappe eller 50 öre.

Erhöll klockaren avgifter eller gåvor vid tjänsteförättningar t.ex. vid bröllop, begravningar o. likn. tillfällen? Ex.: "Vid stora herrars begravning kunde klockaren få en oxe, men då sjöng han ut!"

Har det förekommit att man sökt hjälpa upp klockarens dåliga lön genom att ge honom företrädesrättighet till spelning på bröllop, skrivarbete el. likn.?

Hur voro kyrkvaktarens (stötens), orgeltramparens och ringarens löneförhållanden ordnade? Redogör utförligt och anteckna alla benämningar och uttryck!

Ex.: Spögubben fick sin avlöning vid rotstämman på nyårsdagen. Han skulle endast ha säd. Han hade en skål och tog en skål säd av var och en; han kunde få två till tre säckar säd.

Kyrkvaktare och orgeltrampare skulle ha en halv kanna säd av varje matlag.

Hade kyrkvaktaren även till uppgift att gräva gravarna på kyrkogården? Vad fick han i ersättning härför? När och hur överlämnades den till honom?

Brukade klockaren och övriga kyrkotjänare vid jul och andra helger fara omkring i gårdarna och få matvaror, ägg, brännvin, hö, ljus, etc.? Vad kallade man detta: julagång, julaaltare, altarmat, altarläge, matskott, välgoa, måta, klockarförning? Voro dessa gåvor eller avgifter av bestämd storlek, eller gav man så mycket man själv ansåg skäligt? Förekom det någon tävlan gårdarna emellan att härutinnan över-

träffa varandra? Jämför vad ovan efterfrågats beträffande prästerna (ss. 9610).

Ex.: "Vid jul kom klockare och orgeltrampare för att få sitt in natura efter gårdtal, inte fullt en kaka på alla ställen, dock gav ingen mindre än kakan."

"Kyrkvaktaren, stöten, hade ingen annan rättighet än att vid jultiden gå omkring i gårdarna och uppbära matskott. Detta var i regel en kaka bröd och ett fåralår, å då ansågs vara hederlit. Mindre hederlit va e kaka brö å en korv. Dessutom skulle körkstöten ha minst en eller två supar. Då ble iblann gubben för stort mä extraförplägnan, så att den bonne han senast besökte ofta feck sätte för vangen å köra hem stöten å matskottet. En yngre körkstöt hade en försvarli lommaflaska på bröstet, han hade trätt i å allt klart innaföre rocken, då va bara te ta en tum längre ner."

Klockarn å kyrkvaktarn skulle alltid ha påskäggs till påsk. Klockaren skulle ha ett halvt tjog på matlag, men fick i regel dubbla antalet. Han kunde ej äta upp dem alla på en gång, utan han lämnade dem till en handlare såsom bank och tog ut sedan undan för undan.

Körkvaktarn skulle ha ystmjolk. Då geck di runt å ba om dä, å sen geck gummera dit mä mjolk från gårderna å då feck di.

Minns man något om att det förekommit att sådant matskott av sockenborna medförts till kyrkan och vid gudstjänsten lagts på altaret eller annan plats i kyrkan?

Har man vid vissa gudstjänster brukat ta upp kollekt åt klockaren och andra kyrkotjänare. Vid vilka gudstjänster? Brukade man då ge särskilt mycket i kollekten?

Ex.: Kyrkvaktaren skulle ha kollekten på juldagen och midsommardagen. Klockaren skulle också ha kollektioner.

D. Kyrkvärdens ersättning.

Fingo kyrkvärdarna någon ersättning för sitt uppdrag? Ha de erhållit någon del av tionden? Vad kallades den: dammspann? Varav bestod den? Hur gick det till när den togs upp?

Har det funnits särskild jord eller annan naturatillgång anslagen till ersättning åt kyrkvärdarna?

Ex.: "Körkevärdevassera kallas ett område med vass i Lurö skärgård. Ett stort område av skärgården tillhör Eskilsäters kyrka. Körkevärdevassera ha fått sitt namn med anledning av, att vasskörden därstädes tillkom församlingens kyrkvårdar såsom lön för kyrkvårdsskapet."

E. Skollärares lön.

Hur hade man i äldre tid ordnat med skollärares avlöning (i de fall där inte prästen eller klockaren tillika var skollärare)? Fick han också tionde, av vilka slag? Benämningar? Hur togs den upp? Ex.: Skolmästaren tog upp tionden varje morgon under hela fisktiden höst och vår. Han fick 4 å 5 kast strömming av varje bonde, vilket utgjorde omkring 3 valar av varje fiskare.

(Lärares lö i övrigt behandlas i fråg. 31 Uppfostran).
